

Vem har tillträde i det arkeologiska rummet?

Denna text lyfter fram några funderingar och tankar kring hur vi bemöter personer med funktionshinder inom arkeologi. I många fall så utesluts denna grupp, inte av illvilja, utan snarare då kunskap inom området saknas. Hur kan vi då arbeta i framtiden för att öka kunskapen och förståelsen för de grupper som hamnar utanför. Jag kommer i texten att lyfta fram några punkter, vilka lyder: I vilken utsträckning har personer med funktionsnedsättning tillgång till det arkeologiska rummet? Hur kan vi i framtiden förbättra det arkeologiska rummet? Jag har valt att använda mig av ordet funktionshinder istället för funktionsvariation då den första versionen gav större utslag vid sökningar inom ämnet.

Vad är funktionshinder och hur förhåller sig arkeologin till det?

Hur beskrivs/definieras ett funktionshinder? Är det något som vi måste kunna se med blotta ögat? Eller kan det vara osynligt men ändå ständigt närvarande? Hur vi som samhälle ser på människor med funktionshinder varierar. Definitionen av funktionshinder som kan läsas hos Socialstyrelsen är att personen i fråga har en eller flera nedsättningar av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga (Socialstyrelsen, 2017).

Vi använder oss idag ibland av uttrycket ”funktionsfullkomlighet” för att beskriva hur våra kroppar ser ut och fungerar. Alltså om vi har båda armarna, benen, tio fingrar, tio tår och att de inte har några spasmer eller haltar i sin funktion. Begreppet innefattar även osynliga saker som att tåla stress, vara flexibel, att kunna läsa m.m. (Bylund, 2017: 188). Hur din kropp fungerar eller inte fungerar är ytterst väsentligt inom arkeologi då ämnet och arbetsområdet ofta kräver en stor insats av fysiskt krävande arbete. I många fall behövs även tålamod och långa stunder av koncentration. Varför bör då det arkeologiska rummet och de som verkar inom det lyfta fram och belysa funktionshinder? Något som är viktigt att förstå är att arkeologi först och främst är till för att bevara kulturmiljön och det som finns i den (Fadeel, 2017). Arkeologers arbete är alltså att ta hand om, dokumentera och skydda de kulturella lämningar som finns i vårt landskap. Hur ser då arkeologer och arkeologin på funktionshinder och de som lever/har levt med dessa? Arkeologen Gershon Berkson beskriver kort att den historiska attityden till funktionshinder har varit flytande med både positiva och negativa delar. Undersökningar av primater och hur vissa grupper tar hand om individer med funktionshinder så som blindhet och att även vissa fågelarter hjälper utsatta individer med t.ex. föda. De negativa delarna som har studerats är att individer som skiljer sig från gruppen har en större chans att bli utstötta eller lämnas efter (Berkson, 2004: 200-201). Vad det gäller människor med funktionshinder i det arkeologiska materialet så kan man undersöka de kroppsliga lämningarna. Det svåra är dock att förstå hur de tidiga samhällena såg på och behandlade dessa individer. Det finns bevis att man i Egypten behandlade vissa typer av kroppsliga olikheter på ett positivt sätt där personer med kortvuxenhet (dvärgar) var helt fungerande medlemmar av samhället och i vissa fall fick en upphöjd status. Dock så kan andra avvikelser från ”normaliteten” t.ex. sjukdomar så som spetälska och tuberkulos varit separerade från resten av samhället (Berkson, 2004: 201). Vi måste dock alltid ha med oss i tanken att vi aldrig kan vara helt säkra på hur tidigare samhällen sett på funktionshinder eller hur man behandlat dessa individer. Vi kan dock genom att studera kvarlevor så som ben och andra arkeologiska spår försöka få en bild av hur samhället sett ut och hur dessa individer i så fall skulle kunna tänkas ha behandlats och levt.

Det arkeologiska rummet

Det arkeologiska rummet kan enligt mig tolkas på olika sätt. Det handlar inte bara om de faktiska arkeologiska utställningarna utan även om de platser där det görs arkeologiska undersökningar, som ute i fält och i arkiven. Vem eller vilka har då tillträde och tillgång till dessa rum? Det har genom åren genomförts en rad förbättringar inom museibranschen vad det gäller

tillgängliggörandet av utställningarna och vad det är som visas. Dessa framsteg är att man t.ex. satt ramper vid högre trösklar, ljudinspelade guidningar m.m. (Historiska, 2017; Göteborgs stadsmuseum, 2017). De framsteg som gjorts inom arkeologin är att man lyft fram och fokuserat på frågor gällande funktionshinder. Museerna har tagit till sig kritiken vad det gäller tillgängliggörande av de utställningarna. Mycket handlar om att våra museer är inhysta i historiska byggnader som själva har ett kulturellt värde och som i många fall inte arkitektoniskt får ändras. Detta gör att framkomligheten minskar för vissa grupper och det finns även ekonomiska problem som gör att förändringar i de olika rummen är ogenomförbara. Om vi ser till det arkeologiska rummet i fält så blir det genast mycket svårare att klargöra vem som har tillträde och tillgång till det. Det enklaste svaret är att det enbart är arkeologer inom uppdragsarkeologi som har tillträde till platserna. Detta är dock inte helt sant. Hällristningslokaler är ett av de arkeologiska rummen som, ute i fält oftast är tillgängligt för alla att beskåda. Hällristningar är idag några av de anpassade platserna som personer med funktionshinder t.ex. rullstolsbundna kan besöka och faktiskt komma riktigt nära (Vitlyckemuseum, 2017). Det arkeologiska rummet innefattar även de arbetsplatser där arkeologi utförs. Dessa arbetsplatser kan befinna sig både ute i fält där den aktiva grävningsskallen blir den del av ”rummet”, på museet och i arkiven där ett aktivt arbete inom arkeologi pågår.

Vem får delta?

Som nämnts tidigare är yrket arkeologi fysiskt och psykiskt krävande. Det finns uppfattningar att personer med funktionshinder sällan har en längre, om ens, framtid som aktivt grävande arkeolog. Diskussionen hamnar ofta i vilken utsträckning människor är kapabla att utföra sitt arbete utan några misstag, där föremål eller information inte blir skadad eller felaktig. När det kommer till våra museer så hamnar frågan ofta i finansiering av ombyggnader/utvecklandet av utställningar som låter personer med funktionshinder känna sig inkluderade och inbjudna (Statens kulturråd, 2010: 37). Det är förståeligt att denna uppfattning finns pga. de ovan nämnda anledningarna. Dock så är det en mänsklig rättighet att få delta i det kulturella arbetet och i dess utveckling, där faller självfallet det arkeologiska rummet och arbetet in (Riksantikvarieämbetet, 2014: 32). Denna rättighet att få ta del utav det kulturella arvet som innefattar arkeologi och de rum som inhyser begreppet är något som är grundläggande i arbetet för spridandet av kunskap. Vi har även ett ansvar som medmänniskor att belysa situationer där vi ser att vissa grupper utesluts. Vare sig detta gäller grupper av ett visst kön, etnisk bakgrund eller funktionshinder. Om vi i framtiden kan utveckla ämnet på ett bredare sätt vad gäller forskningen så kanske det är möjligt för fler att delta och arbeta inom området. Det är även viktigt att belysa att grupper som utesluts i modern tid och forskning lyfts fram och att vi visar på att även dessa grupper har haft en kontinuerlig plats i vår historia (Cross, 1999: 7-9).

Farokonventionen - en vägvisare i rätt riktning

Frågor som lyfter fram och belyser de brister som finns inom det kulturella arbetet och däribland arkeologin kan ses som svåra, till och med mödosamma att arbeta med. Det kan vara svårt att försöka urskilja vilka frågor som är viktigast eller vilka som berör flest och hur man skall hantera dessa. Jag vill därmed lyfta fram Farokonventionen från Europarådet. Farokonventionen kan härledas tillbaka till murens fall 1989 och de spänningar som strömmade genom Europa under denna tid. Efter kalla kriget, men även efter första och andra världskriget befann sig Europa i ett vakuum där kulturella skillnader var en skiljevägg mellan grupper (Mellander Backman, 2012; Riksantikvarieämbetet, 2014: 17-20). Farokonventionen är författad av Europarådets kulturarvsavdelning samt i ett nära samarbete med en expertgrupp som bestod av ett antal personer från olika Europeiska länder (Riksantikvarieämbetet, 2014: 12-13). Konventionens omfattning är på 121 sidor med två huvuddelar. Den ena delen handlar om konventionens innehåll och den andra delen om konsekvenser vid ratificering. Innehållet i konventionen strävar mot ett mer samlat begrepp mot den breda uppsättningen av frågor från Europas perspektiv.

Konventionen tar upp vikten av att integrera människor och kultur på både ett globalt men framförallt i ett nationellt och lokalt perspektiv. Genom användandet av kultur och kulturarv ska samhällen och människor kunna skapa en bättre samhällssituation där man drar nytta av kulturen. Konventionen diskuterar vem som har tolkningsföreträde och tillgång till kulturarvet (Riksantikvarieämbetet, 2014:3). Farokonventionen är i dagsläget under ratificering och vi får se om Sverige i framtiden väljer att skriva under. Farokonventionen kan ses som en stöttande hand för både museer och uppdragsarkeologer i hur man kan arbeta för att öppna upp det arkeologiska rummet för grupper som i vissa fall glöms bort. Det handlar inte bara om att dessa grupper eller personer är aktiva som arbetade personal eller forskare utan att även de som besöker dessa rum känner att deras röst blir hörd.

Blicken mot framtiden

Hur ska vi då gå framåt och verka för att det arkeologiska rummet ska bli mer öppet och inbjudande för grupper som i vissa fall utesluts? Mycket handlar om att våga ta chanser, vare sig det handlar om att göra ombyggnationer av de museer som inhyser arkeologiska utställningar för att göra dessa mer lättillgängliga. Eller om det rör sig om att belysa vissa gruppers influenser under vår historia och att visa på att de faktiskt funnits (Cross, 1999: 8-9). Ett ökat fokus på andra grupper vårt samhälle och deras förhållande till arkeologi kan medföra att vi kanske kan bredda ämnet och hur vi förstår vissa historiska lämningar och kulturer.

Mycket handlar om att vi måste våga släppa in andra i det arkeologiska rummet som vi tidigare kanske ansett inte har kunnat bidra med något. Vår inställning till hur vi ser på människor med funktionshinder eller bara en kroppslig olikhet, kan nog ofta relateras till att vi bär på en rädsla av att ”vi”, jaget, har en chans att hamna i samma situation. Det handlar nog även till viss del om hur vi förhåller oss till begreppet funktionshinder. I många fall har nog människor en förutfattad mening om personer med funktionshinder och hur de är som personer. Denna uppfattning kan vara att kroppen även representerar sinnet. Alltså att om kroppen uppvisar en avvikelse från det som vi kallar ”normalt” speglar det även vilken intellektuell nivå personen i fråga ligger på. Detta är dock självfallet inte sant. Vi kan snarare säga att det kan vara en fördel, detta då vi kan få en ny synvinkel på olika situationer och forskningsområden. Vi ska inte se på begreppet funktionshinder som något negativt utan som något positivt då det medför att vi får en infallsvinkel och nya möjligheter till kunskap som vi tidigare kanske skulle förbisett. Detta då majoriteten av arkeologer, museer och de rum som de skapar är utifrån ett funktionsfullkomlighetsperspektiv.

Kroppen är i ständigt fokus inom arkeologi. Vare sig den undersöks som kvarleva eller används för att föra kunskap vidare. Detta är nog något som vi inte kommer kunna undkomma inom ämnet arkeologi eller i de rum som ämnet vistas i. Det som kan urskiljas i denna text är att vi fortfarande har en väg att gå när det gäller vem som har tillträde och tillgång till det arkeologiska rummet. Dock så kan vi se att det har skett och sker förändringar, både vad gäller tillgänglighetsförändringar av dessa rum och hur vi förhåller oss till begreppet funktionshinder. De förbättringar som skett och sker är att mer fokus läggs på att alla i samhället ska ha möjligheten att ta del utav vårt kulturella arv och att alla har rätt att göra sin röst hörd. Det framtida arbetet vad det gäller en ökad förståelse och inkludering av andra grupper in i det arkeologiska rummet är något som måste utvecklas. På många fronter kan det arkeologiska rummet öppnas upp avsevärt t.ex. museer och arkiv, medan det kan vara svårt på andra fronter så som uppdragsarkeologin. Jag vill ställa mig positiv till den utveckling som sker inom det arkeologiska rummet och den inställning som sakta börjat växa fram. Det kan trots allt inte ske någon utveckling inom arkeologin om vi inte är villiga att se på ämnet från olika perspektiv. Genom att vara mer inkluderande så kan ämnet och ”rummet” skapa mer mångfald. Låt det arkeologiska rummet vara

till för alla och låt oss kämpa för att hålla vårt kulturella arv mångfasetterat och inkluderande istället för exkluderande.

Källförteckning:

Berkson, Gerson. 2004. *Intellectual and physical disabilities in prehistory and early civilization*. Mental retardation. Volyme. 42:3. Sid 200-201.

Cross, Morag. 1999. *Accessing the inaccessible: Disability and archaeology*. archaeological review from cambridge. Volyme. 15:2. Sid. 6-9.

Eivergård, Mikael & Furumark, Anna (red.) 2017. *100 % kamp: mänskliga rättigheter & kulturarv*. Första upplagan [Stockholm]: Boréa bokförlag

Elektroniska källor:

Fadeel, Eva. 2017. *Arkeologi*. Riksantikvarieämbetet. <https://www.raa.se/om-riksantikvarieambetet/fragor-och-svar/arkeologi/>

Farokonventionen [Elektronisk resurs] : Europarådets ramkonvention om kulturarvets sambälleliga värde. (2014). Stockholm: Riksantikvarieämbetet. Tillgänglig på Internet: <http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/7673>

Göteborgs stadsmuseum. *Tillgänglighet*. <http://goteborgsstadsmuseum.se/besok-museet/tillganglighet>. Hämtad: 2017-12-10.

Historiska. 2017. *Tillgänglighet*. <http://historiska.se/tillganglighet/>. Hämtad: 2017-12-10.

Mellander Backman, Cathrine. (2012). <https://www.raa.se/om-riksantikvarieambetet/vart-internationella-arbete/europaradet/farokonventionen/>, Hämtad 2017-09-19.

Socialstyrelsen. 2017. <http://www.socialstyrelsen.se/funktionshinder>. Hämtad: 2017-12-22.

Statens kulturåd, 2010. *Kulturens icke offentliga finansiering*. kulturrådets skriftserie 2010:4.

Vitlyckemuseum. 2017. <http://www.vitlyckemuseum.se/>. Hämtad: 2017-12-15.